

МАТЮХ С. А.

к. е. н., доцент
Хмельницький національний університет

НОВІТНЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНА СТРУКТУРА СВІТОВОГО РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті визначено характеристики та специфічні особливості освітніх послуг вищих навчальних закладів. Визначено місце світового ринку послуг вищої школи у міжнародній торгівлі. Досліджений рівневий підхід освітніх послуг (ОП) вищих навчальних закладів учасників Болонського процесу. Запропонована інституціональна структура світового ринку освітніх послуг вищої школи.

Ключові слова: світовий ринок освітніх послуг, Болонський процес, вищі навчальні заклади, інституціональна структура.

МАТЮХ С. А.

к. э. н., доцент
Хмельницкий национальный университет

НОВАЯ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНАЯ СТРУКТУРА МИРОВОГО РЫНКА ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УСЛУГ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

В статье определены характеристики и специфические особенности образовательных услуг высших учебных заведений. Определено место мирового рынка услуг высшей школы в международной торговле. Исследован уровневый подход образовательных услуг высших учебных заведений участников Болонского процесса. Предложена институциональная структура мирового рынка образовательных услуг высшей школы.

Ключевые слова: мировой рынок образовательных услуг, Болонский процесс, высшие учебные заведения, институциональная структура.

МАТЮХ С. А.

candidate of economic sciences, associate professor
Khmelnitsky National University

NEW INSTITUTIONAL STRUCTURE OF THE WORLD MARKET OF EDUCATIONAL SERVICES OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

The article defines the characteristics and specific features of educational services in higher education. Defined the place of the global market for higher education in international trade. Investigated tiered approach educational services of higher education institutions of Bologna process. Proposed institutional structure of world education market of higher education.

Keywords: global market of educational services, Bologna process, higher education, institutional structure.

Matuh@meta.ua

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В ході реформ в Україні за рахунок розвитку і поглиблення сфери діяльності принципово змінився змістовний аспект структури світового ринку освітніх послуг ВНЗ. ВНЗ поступово адаптуються до ринкової ситуації, відбувається поліпшення структури наданих послуг внаслідок росту їх об'єму і зміни на основі розширення географії міжрегіональних і міжнародних зв'язків. Успішність вибору та реалізації інноваційної стратегії держав у значній мірі визначається значною роллю вищої освіти в побудові наукоємних економічних систем, суспільним визнанням ідеї університету, його зв'язком з оновленням технологій здобуття знань [1, с.214].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз існуючих думок і позицій дозволяє виділити загальні характеристики послуг і обґрунтувати на їх основі специфічні особливості ОП. Так, згідно з Ф. Котлером, основними характеристиками послуги є: невідчутність,

невід'ємність (одночасність виробництва і споживання), непостійність якості і недовговічність (неможливість зберігання) [2, с.187].

У системі міжнародної торгівлі послугами цей перелік доповнюється ще рядом характеристик, серед яких забезпечення реалізації інших форм міжнародних економічних відносин (посередницька функція міжнародної торгівлі послугами); більш високий ступінь протекціонізму з боку держави у відношенні сфери послуг, ніж сфери матеріального виробництва, а також часткова державна власність; специфічність постачання послуг за шляхами міжнародної торгівлі [3].

Окрім перерахованих властивостей, ОП наділяють також властивістю сезонності, яка характеризується:

- відносною тривалістю надання послуги (наприклад, Болонською декларацією вводиться формула «3–5–8», яка відображає мінімально необхідні терміни підготовки фахівців на усіх рівнях. Мається на увазі навчання від 3 до 4 років для отримання ступеня бакалавра, близько 5 років для отримання ступеня магістра і близько 8 років для отримання докторського ступеня (PhD) [4, с.187];

- відтермінуванням виявлення результативності і залежність результатів від умов майбутньої роботи і життя випускника;

- необхідністю подальшого супроводу послуг, що може полягати в проведенні спеціальних семінарів для колишніх випускників ВНЗ, присвячених новим тенденціям і технологіям в їх професійній діяльності [5, с.28].

Визначаючи специфічні особливості ОП, Куров В.С. виходить з особливостей їх реалізації, виділяє наступні характеристики:

- надання ОП здійснюється в процедурній формі і певному порядку, що встановлюється методологією і дидактичними принципами навчання;

- ОП має виключно адресну спрямованість, тобто орієнтована на абсолютно визначене, досить обмежене коло осіб, яке визначається цілями, завданнями і умовами навчання, які передбачають попередній освітній рівень тих, хто навчаються, їх потреби в області освіти, а також освітні методики і технології;

- надання ОП може носити як колективний, так й індивідуальний характер, тобто навчальні дії здійснюються як відносно групи осіб, так і для однієї особи;

- до суб'єктів ОП пред'являються певні вимоги: освітній заклад повинен мати свідоцтво про державну реєстрацію, ліцензію на ведення освітньої діяльності, викладач – відповідну кваліфікацію. Певні вимоги встановлюються і для особи, яка навчається: її дієздатність, освітній рівень, стан здоров'я тощо [6, с.55–56].

Постановка завдання. Метою статті є формування сучасної інституціональної структури світового ринку освітніх послуг вищих навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ґрунтуючись на специфічних властивостях ОП, деякі автори роблять спроби побудови їх типологізації. Зокрема, Лашко С.І. визначає типологічні ряди ОП на базі такого критерію, як форма надання цих послуг. В результаті ним виділяються такі ознаки:

- тривалість: 1) довгострокова (дошкільна, загальнопрофесійна, вища освіта), 2) середньострокова (підвищення кваліфікації); 3) короткострокова (тренінги, окремі курси і т.п.) і періодичність (підвищення кваліфікації, перепідготовка кадрів, тренінги, тематичні лекції, інструктажі тощо) надання освітніх послуг;

- ступінь контакту особи, яка навчається, з викладацьким складом і ступінь самостійності в набутті знань, що зазвичай поєднується з попередньою ознакою (у тому числі за формою «відриву від виробництва»: денне, заочне, вечірнє навчання, екстернат, дистанційне навчання);

- місце надання послуги (за місцем проживання, за місцем роботи або відпочинку, в регіональному або міжрегіональному освітньому закладі, за кордоном, віртуальний простір) та ін.;

- детермінанти попиту – свої освітні програми ВНЗ пропонує як їх безпосереднім

споживачам – студентам і слухачам, так і опосередковано, через своїх випускників – ринку праці і державним органам [7, с.182].

На наш погляд, цей перелік потрібно доповнити такими ознаками, як:

- розв'язувані завдання, відповідно до яких в якості видів ОП виділяються: а) загальноосвітні програми, орієнтовані на вирішення завдань формування загальної культури особи, адаптації її до життя в суспільстві, на створення усвідомленого вибору і освоєння професійних освітніх програм навчання; б) професійні програми, орієнтовані на вирішення завдань послідовного підвищення професійного і загальноосвітнього рівнів, підготовку фахівців відповідної кваліфікації;

- методи навчання: традиційні, програми проблемного навчання, програми, засновані на аналізі ділових ситуацій тощо;

- спосіб оплати: платні і умовно безкоштовні [8, с.49].

Актуалізацію з точки зору загальносвітових тенденцій розвитку систем освіти класифікаційні ознаки, на наш погляд, отримують:

- ступені освіти, що представляється актуальним на сучасному етапі уніфікації освітніх просторів різних держав (зокрема, включення України в Загальноєвропейську систему освіти – Болонський процес) в системі циклів здобуття вищої освіти: бакалавр (перший цикл навчання), магістр/спеціаліст (другий цикл навчання), доктор Ph; таким чином, формується орієнтація кожного ступеня здобуття вищої освіти на фундаментальні (базові), практичні і спеціальні компетенції;

- домінуючі технології (класична або дистанційна і відкрита освіта).

В рамках Болонського процесу освітні послуги також розглядаються з позицій регіонального підходу: локальний рівень, представлений курсом, модулем, програмою навчання; національний рівень, формується на основі кваліфікаційних рівнів і забезпечення якості національної системи освіти; міжнародний рівень, на якому забезпечується прозорість, визнання, а також уніфікація національних освітніх систем.

На наш погляд, окрім об'єктивної складової – освітнього процесу – система освіти має і суб'єктивну, суб'єкту та інституціональну основу.

В процесі еволюції і трансформації світової економічної системи світовий ринок ОП набуває яскраво вираженого інституціонального характеру, в рамках якого представлені як інститути виробництва (формальні і неформальні; національні, міжнародні і транснаціональні), так й інститути сфери споживання (національні і транснаціональні підприємства, галузі, державні органи влади, міжнародні організації), що отримують кінцевий продукт – людину з її інтелектуальними здібностями, знаннями, навичками і уміннями за допомогою функціонування світового ринку праці (рис. 1).

Одночасно збільшення ролі освіти в забезпеченні економічного зростання на рівні країн і прибутковості транснаціонального бізнесу сприяють транснаціоналізації освітніх закладів, переважно за рахунок співпраці з транснаціональним і національним бізнесом, а також державними установами.

Ми вважаємо, що виходячи із вище зазначеного виникає необхідність введення критерію класифікації ОП за способом постачання, що одночасно дозволяє класифікувати і види, і форми міжнародної торгівлі ОП. Такий підхід розкриває і зміст системи міжнародної взаємодії на світовому ринку ОП.

Зокрема, в нормативно-правових актах СОТ закріплені чотири способи торгівлі послугами:

- 1) постачання послуг з території однієї країни на територію іншої країни, коли кордон перетинає сама послуга, а не її постачальник або споживач;
- 2) переміщення споживача послуг в країну їх виробника;
- 3) комерційна присутність постачальника на території їх споживача;
- 4) тимчасове переміщення за кордон фізичної особи-постачальника послуг в країну їх споживача.

Стосовно освітніх послуг виділені СОТ способи постачання корелюють з видами і формами зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) освітніх закладів на світовому ринку ОП.

При цьому в авторському трактуванні зовнішньоекономічна діяльність вищої школи є системою стосунків між окремим ВНЗ і його зарубіжними партнерами (як виробниками, так і покупцями ОП), яка виникає в процесі його виходу на СРОП в цілях спільного виробництва, експорту та імпорту ОП для отримання прибутку зі своєї діяльності в світогосподарському середовищі.

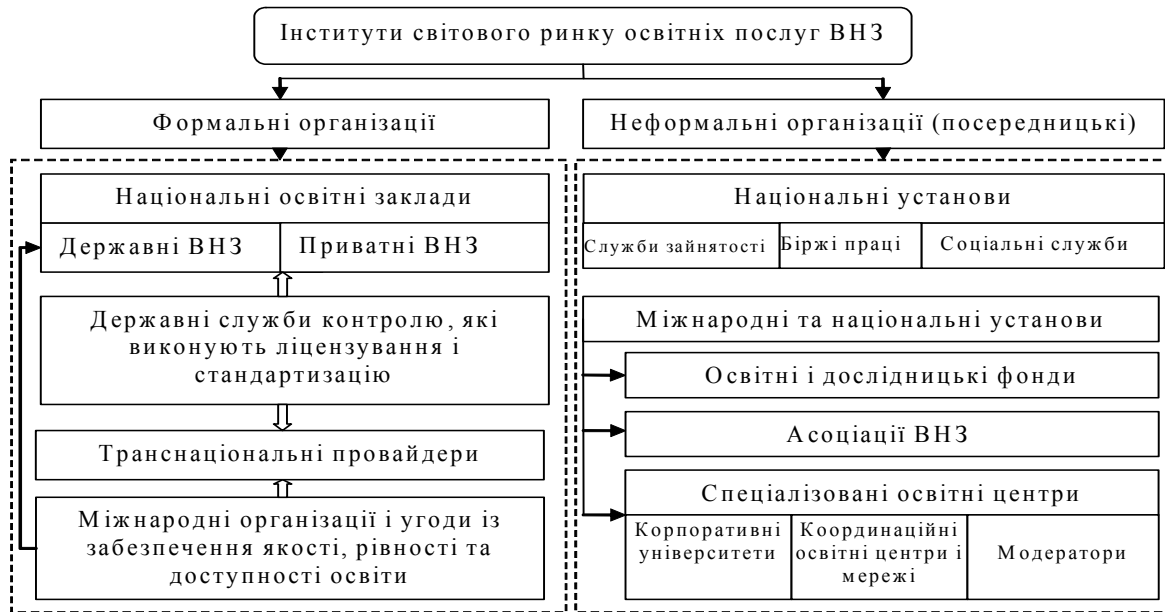

Рис. 1. Інституціональна структура світового ринку освітніх послуг ВНЗ

В результаті побудуємо класифікаційну матрицю в координатах «способи економічної взаємодії – види ЗЕД освітніх закладів – форми ЗЕД» (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікаційна матриця способів міжнародної торгівлі послугами та видів і форм зовнішньоекономічної діяльності вищих навчальних закладів

Способи постачання ОП	Види ЗЕД освітніх закладів	Форми ЗЕД освітніх закладів
1. Транскордонне постачання (постачання через кордон)	-традиційне навчання; -дистанційне навчання; -E-learning (навчання електронною поштою); -субконтракція з транснаціональним бізнесом, національним бізнесом і державними органами за кордоном	- написання і публікація спільних підручників і посібників; -спільні освітні програми; -відкриті університети дистанційного навчання; -віртуальні університети; -корпоративні університети; -модераторські освітні центри (модератори); -координаційні освітні центри (координатори)
2. Переміщення споживача ОП в країну їх виробника	- академічна мобільність студентів і викладачів	-надання повного циклу освіти за кордоном; -літні і зимові школи; -мовні курси; -підвищення кваліфікації, перепідготовка
3. Комерційна присутність постачальника послуг в країні споживача послуги	-виробничо-освітній процес за кордоном; -спільний виробничо-освітній процес; -вивезення освітнього капіталу	-розробка і реалізація спільних освітніх програм; -освітній франчайзинг; -освітній аутсорсинг; -твінінг (партнерство); -створення філій і сателіт-кампусів
4. Фізичне переміщення виробника послуг в країну їх споживача	- мобільність професорсько-викладацького складу за кордон	-тьюторство, консультування, модерування; -тренінги, інструктажі; - окремі курси; - програми підвищення кваліфікації професорсько-викладацького складу; -міжнародні конференції, симпозиуми, семінари

Отже, виділені специфічні властивості ще раз підтверджують справедливість авторської інтерпретації ОП з позицій трирівневої системи з цільовими, змістовними і додатковими параметричними характеристиками, кожна з яких формується з урахуванням загальносвітового вектору розвитку.

Висновки. Таким чином, проведене дослідження відображає функціонування світового ринку освітніх послуг в сукупності різноманіття його суб'єктів і системи їх цілеспрямованої взаємодії з приводу виробництва, розподілу, обміну і споживання специфічних об'єктів – освітніх послуг, з комплексними характеристиками (суспільних індивідуальних благ, товару, послуги). Причому вибудована система економічних стосунків на світовому ринку ОП являє собою відображення загальносвітових процесів інтернаціоналізації, транснаціоналізації, регіоналізації, глобалізації діяльності освітніх закладів, визначаючи сучасні тенденції розвитку світового освітнього простору.

Список використаних джерел

1. Матюх С.А. Теоретичні основи формування економічної ефективності вищих навчальних закладів / С.А. Матюх // Наука й економіка. – 2013. – № 1. – С. 214.
 2. Котлер Ф. Основы маркетинга / Ф. Котлер ; [пер. с англ.]. – М. : Ростинтер, 1996.
 3. Пузакова Е.П. Мировая экономика и международные экономические отношения / Е.П. Пузакова. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2007.
 4. Грязнова А.Г. Болонский процесс: основные вехи на пути к «Европе знаний» / А.Г. Грязнова // Вестник Финансовой Академии. – 2004. – № 1 (29). – С. 5.
 5. Панкрухин А.П. Маркетинг образовательных услуг: методология, теория и практика / А.П. Панкрухин. – М. : Интерпракс, 1995. – С. 28.
 6. Куров В.С. Образование и гражданское право / В.С. Куров. – М., 2004. – С. 55–56.
 7. Лашко С.И. Интеграция системы экономического и бизнес-образования России в мировой рынок образовательных услуг / С.И. Лашко. – Ростов-на-Дону : Изд-во ЮФУ, 2008. – С. 182.
-